

L. Simon László

Állapotfelmérés

A hazai kulturális ágazat helyzete

Elnöki bevezető a Magyar Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának nyílt napján

Parlament, Felsőházi terem, 2011. október 28.

Korunk politikusai megrendüléssel olvashatják el a mára már elfeledett elődök gazdag életrajzát. Talán éppen Klebelsberg Kunó hihetetlen erejű tevékenysége miatt nem fordítunk elég figyelmet egykori államtitkárára, az 1885 és 1958 között élt filozófusra, egyetemi tanárra, piaristára, kultúrpolitikusra, az Országgyűlés és a Magyar Tudományos Akadémia valamikori elnökére, Kornis Gyulára. A Magyar Országgyűlési Almanachban biográfiáját, majd írásait olvasva olyan életút és életmű rajzolódik ki előttünk, amely valóban megrendítheti erőteljes kulturális deficittel küszködő korunknak a politikusait, köztük engem is. Pontosabban fájdalmas szembenézésre kényszerít, hiszen óriások ültek előttünk a parlamenti padsorokban. Kornis kapcsán joggal idézi Ujvári Gábor *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban* című könyvében az 1890–1985 között élt kiváló irodalomtudósnak, Thienemann Tivadarnak a '80-as évek elején írt visszaemlékezését, amely szerint a „Horthy érának az a kora, mikor Bethlen István volt miniszterelnök, Klebelsberg Kuno kultuszminiszter, Kornis Gyula kultuszállamtitkár, Csonka-Magyarországnak páratlan kulturális aranykora volt. [...] Elfogulatlan gondolkodónak el kell ismernie, hogy Kádár kommunista kormánya rendkívül sokat tett az elmaradt magyar vidék fejlesztéséért, népiskolák, népkönyvtárak, főiskolák, egyetemek, szakiskolák gomba módra szaporodtak és az általában illiterátus vidéki kultúra szintje emelkedett. Ez így igaz. De azt is el kell ismerni, hogy ennek a nagyszerű fejlődésnek alapjait Klebelsberg rakta le. Nem volt magyar kultúrpolitikus, aki ilyen szenvedélyesen harcolt népiskolákért, vidéki egyetemekért. [...] Klebelsberg utódai a miniszteri pozícióban [...], Hóman kivételével, Liliputi törpék Klebelsberg-Kornis óriásokhoz képest.”

Thienemann Klebelsberg mellett Kornis Gyulát is óriásnak látta, azt a Kornist, akiről hazánk országgyűlési képviselőinek, valamint a mai művelt értelmiségnek a nagy része nyilván semmit sem tud, pedig a főként tornyosuló életműnek folyamatos számvetésre kellene kényszeríteni bennünket. Arra, hogy elgondolkozzunk a hatalom, a jog és a kultúra viszonyáról. Az eszközökről, a normákról és a célokról, politikai kultúránkról, kulturális politikánkról. Vagy éppen ezek hiányáról, hiányosságairól.

Kultúrpolitikánk irányelvei című 1921-es írásában Kornis ma is érvényes alapelveket fogalmaz meg: „Az állam fogalma három mozzanatból áll. Először is a *hatalom* az állam végső alapja és eszköze. Másodsor a *jog* az a norma, mely a hatalom alkalmazását szabályozza. Harmadszor a *kultúra* az a cél, amelyet végső elemzésben a hatalomnak a jogtól szabályozott alkalmazása szolgálni köteles. Az utóbbiban rejlik az állam etikai jelentősége.” Itt persze jóval többről van szó, mint abban a Szöcs Géza kulturális államtitkár által oly szívesen idézett anekdotában, amely szerint „a háború alatt egy brit kormányülésen egy miniszter azzal állt elő, hogy a hadiállapotra tekintettel nullázzák le a kulturális kiadásokat, és a felszabaduló összeget fordítsák fegyverekre. Mire Churchill így válaszolt: »Rendben, de akkor miért is harcolunk? «” A kornisi összefüggésben ugyanis a kultúra nem pusztán az identitásunkat megőrző keret, nem ok, hanem olyan etikai dimenzióban értelmezendő cél, amely nélkül nincs demokrácia, nincs modern állam sem. „Annál fejlettebb [...] valamely állam, minél inkább kultúrállam” – véli Kornis, hiszen „csak művelt polgárok tudják a demokratikus intézményeket és kiterjesztett jogokat a közösség érdekében hasznossá tenni, különben mindezek csak súlyos veszedelmek forrásai. Mindebből nyilvánvaló, hogy az állam valamennyi tevékenysége közül legfontosabb, centrális jelentőségű a *kultúrpolitika*.”

Napjaink egyre látványosabb kulturális deficitjének politikai következményeit számos dologban lemérhetjük: például a kulturális politika folyamatos pozícióvesztésében, amely még az első és a második Orbán-kormány kultúrpolitikája közötti különbségben is megmutatkozik, vagy éppen a magyar társadalom mind szélesebb tömegeinek radikalizálódásában, a valós kérdéseket elfedő szimbolikus politizálás erősödésében, az előző nyolc évben kormányzó, az országot teljesen eladósító baloldal szétesésében, morális, politika válságában, illetve a parlamenten kívüli kormányellenes politikai erőknek a valós politikai veszélyeket teljesen elfedő Orbán-fóbiájában.

„Nemzeti tragikumunk egyik főforrása, hogy *államférfiaink túlnyomó többsége nem vette észre a kultúrpolitikának mindenk fölött álló, centrális jelentőségét, [...] nem volt egységes, a művelődési tevékenység minden ágára kiterjedő, átfogó egységes kultúrprogramunk.*” Az elmúlt két évtized kultúrpolitikai teljesítményeit vizsgálva is fájóan aktuálisnak tűnnek Kornis 1921-es gondolatai, ám ne hagyjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy jelenkori kulturális bajainkat nem lehet csupán a politika és a gazdasági válság számlájára írni. A kulturális élet szereplőinek gyenge érdekérvényesítő képességéért nem a politika a felelős, hanem a szakmai közösségeket erőtllenül képviselő személyek, szervezeti vezetők, művészek, közgyűjteményi, közművelődési dolgozók. Azok, akik a megváltozott,

erősen mediatisált világunkban alig voltak képesek komoly témákból médiaképes információt kreálni, s a szakmai közösségen túlmutató nyilvánosság számára is érdemi és érdekes vitákat generálni. A mi kormányzásunk időszakának konstruált botrányai is arra mutatnak rá, amit a Kertész Ákos-ügy kapcsán is már kifejtettem, az ilyen botrányok csak arra jók, hogy aláássák a kultúra képviselőinek tekintélyét. „Pedig éppen arra lenne szükség, hogy a nemzeti kultúra a jelenleginél jóval nagyobb figyelmet kapjon mind a szélesebb közvélemény, mind a döntéshozók részéről – és lehetőleg ne az ilyen szélsőséges megnyilvánulások miatt.”

A mai kormánytöbbség nem tétlenkedik: erőteljesen módosítottuk az előadó-művészeti és az örökségvédelmi törvényt. Megszületett a világörökségi törvény. Új irányt szabunk a Nemzeti Kulturális Alapnak. Az új önkormányzati törvény vitája előtt állunk. Már tárgyaljuk az országgyűlésben a megyei önkormányzati intézmények helyzetét gyökeresen átalakító jogszabályt. Hamarosan új filmtörvénye és szerzői jogi szabályozása lesz Magyarországnak. S tudjuk, korszerűsíteni kell a közművelődési törvényünket, és még egy sor kulturális tárgyú jogszabályt. A nyilvánosságban viszont csak akkor hallani a kultúráról, ha valamilyen újabb botrány robban ki, legyen szó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár névadójáról, az Opera igazgatói pályázatáról, a Nemzeti vagy az Új Színházról.

Az elektronikus médiumokban is megjelenő mély vitákra lenne szükség a tennivalókról, a közös feladatainkról, a tervezett önkormányzati változások hatásairól, a kulturális intézményrendszer fenntarthatóságáról, az állam szerepéről, a közmédiumok kulturális missziójáról, anyanyelvünk védelméről. A szakma nem várhat örökké az atyáskodó politikára. Helyet kell követelnie magának a jogalkotás folyamatában, le kell számolnia azzal a rendszerváltozás eufóriájában megszületett liberális premisszával, hogy az írók, a művészek ne politizáljanak, hanem éppen ellenkezőleg, a lehető legtöbb platformon kell képviselniük a kulturális életet, a magyar kultúrát, azaz a saját érdekeiket.

Ehhez viszont fel kell mérni a jelenlegi állapotot. Hol is tartunk pillanatnyilag. A Kulturális és sajtóbizottság mai parlamenti nyílt napján éppen ehhez az elvégzendő munkához kívánunk szerényen hozzájárulni, hogy a szakmai közösségek hiteles képviselőitől kaphassunk információkat problémáikról és elképzeléseikről. Mindezt azért tesszük, mert kíváncsiak vagyunk Önökre, mert magam egykori írószövetségi vezetőként sosem fogom elfelejteni, milyen az, amikor nem foglalkozik velünk a sorsunkról döntő politikai vezetés. Sokan tudjuk, hogy még kétharmaddal is csak akkor lehet sikeresen politizálni, ha a döntéshozatalba bevonjuk az érintetteket. A mai tanácskozás azt a célt is szolgálja, hogy egyre

többen ismerjük fel ezt, s egyre többen figyelünk a magyar kultúrára, mert mint Kornistól tudjuk: a kultúrát a hatalom szolgálni köteles.